

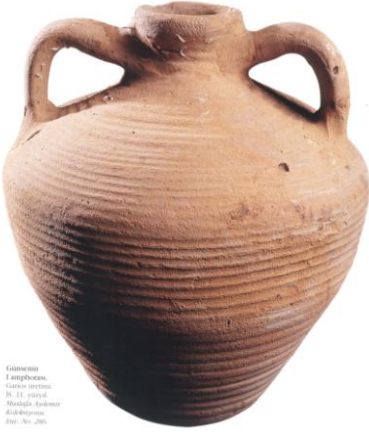
ÇANAKKALE İLİ SULARINDA BULUNMUŞ BAZI AMPHORA ÖRNEKLERİ

Ergün ARDA*

Araştırmanın amacı Çanakkale İli sularında bulunmuş antik ticari amphora örneklerini incelemektir. Bölgede sualtı arkeolojik kazı çalışması yapılmamış olması dolayısıyla konuya değinmenin gerekli olduğunu düşünmekteyim. Çalışma Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde mevcut amphoralardan yola çıkılarak yapılmıştır. Değişik tarihlerde müzeye hibe, istirdat (zor alım) ve satın alma yoluyla gelmiş amphoralardan farklı örnekler seçilmiştir. Sünger avcıları ve balıkçılar tarafından çıkarılan bu örnekler, Çanakkale sularında bulunmuş ancak istirdat yolu ile temin edilen birçok amforanın çıkarıldığı noktalar tam olarak belli değildir. Sadece bölge belirtilmiştir. Müze envanter kayıtlarındaki bilgilere dayanarak nerelerde ve nasıl bulunduğu açıklanmıştır.

Ölçek kullandığım karelerdeki uzunluk 10cm'dir.

1 - "Günsenin I amphorası"

Resim1 "günsenin I

Resim2

Resim3

Bozcaada sularında bulunan ve 1972 yılında istirdat yolu ile Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne gelen bu örnek (resim2-3) "Günsenin I" amphorasıdır. "Günsenin I" amphorasına kendi adını veren kişi sayın Nergis Günsenin'dir. Yakın tarihlerde Tekirdağ'a bağlı Gaziköy ve Hoşköy'de (antik adıyla Ganos ve Hora) yaptığı çalışmalar sonucu, 11. yüzyıla damgasını vurmuş bir amphora tipinin (günsenin I) atelyelerini bulmuştur. Gazi Köy ve Hoş Köy arasındaki yaklaşık beş kilometrelik kıyı şeridinde yapılan araştırmalarda düzinelerce fırın yeri saptanmıştır. Sonuç itibarıyla Bizans dönemi amphoraları kategorisine giren Resim1'deki "günsenin I" bir örneği ile resim 2-3 kıyaslandığında aynı tip yani ganos üretimi oldukları bellidir. İ.S. 11. yüzyıldan 13.yüzyıla kadar bir limana ulaştığı kaynaklardan öğrenilmektedir. Ganos üretimi amphoraları Karadeniz, Marmara, Akdeniz kıyıları, Ege ve Adriyatik Denizi kıyıları gibi birçok limana ulaştığı görülmüştür. Bozcaada sularında bulunan resim 2-3 deki örnek bize belki güneye doğru olan yolculuğunu tamamlayamadığını anlatmaktadır. Ticari geçiş yollardan biri olan Çanakkale Boğazı bugün olduğu gibi tarihte de önemli bir güzergahtı, ancak yüzey akıntıları ve boğazın rüzgarı antik ticari gemileri sevgiyle karşılamadığı kesin. Kaldı ki dönemin kürek ve rüzgar gücü ile ilerleyebilen antik gemileri düşünürsek boğazın girişinde veya çıkışında batmaları anlaşılabilir bir gerçektir.

Fotoğraftaki örneğe biraz dikkatli bakılırsa gövdenin ezik olduğu görülecektir. İlginçtir, amphora çarkta şekillendirildikten sonra kurumaya bırakıldığı yerde bir darbe almıştır. Olasılıkla form fırınlanmadan önce deri sertliğinde iken bir dirsek veya kol çarpması sonucu ezilmiştir. Boynunun hemen altındaki bu deformasyona rağmen pişirilmiştir. Gövde de ince bir çatlak mevcuttur. İçinde bir miktar zift bulunmaktadır. Dibe doğru daralan armudi gövdeli formun yüzeyinde çark izleri nettir. Yüksekliği 29cm, gövde çapı 25cm ve ağız kutru 7.5cm'dir. Müze deposunda aynı tipin iki farklı boyutu bulunmaktadır.

Çizim 1

Resim 4 Detay, form üzerinde monogram izi.

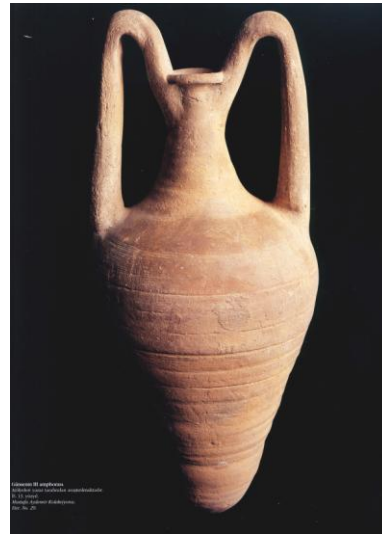
Çizim 2

Mevcut iki amphoranın boyun kısmında (resim 4) aynı mühründen basılmış birer grekçe monograma (tekharf) rastlanmıştır. Çizim1-2'de formun yüzeyindeki mührün üzerine kağıdı yerleştirip, kara kalem ile taramak sureti ile dokusu alınmış ve netlik kazandırılmıştır. Sayın Nergis Günsenin'in araştırmalarından boyun kısmının yanı sıra kulp kısımlarında da monogramlar bulunduğu öğrenilmektedir.

2 – “Günsenin III amphorası”

Resim 5

Resim 6 “Günsenin III “

Sayın Nergis Günsenin tarafından atelyeleri araştırılan resim 6'daki “günsenin III” amphorası ile resim 5'deki örneğimiz benzerlik göstermektedir. 2027 Envanter numaralı amphora, 1964 yılında Gelibolu yarımadası Ecabat sularında avlanan sünger avcıları tarafından çıkarılmış ve müzeye satılmıştır. Yüksekliği 48cm'dir. Saptan sapa olan mesafe 20cm ve gövde çapı 22cm'dir. Formun boyun ile gövde başlangıcında ve dip kısmında çark izleri belirgindir. Yuvarlak diplidir. Bu örnekte kulp veya boyun kısmında monogram veya

grafittoya rastlanılmamıştır. Ancak kulpların gövdeye birleştikleri yerlerde sistemli bir şekilde monogramlar bulunduğu belirtilmektedir.

Yunanistan, Ege, Anadolu, Suriye ve Doğu Akdeniz bölgelerine dağıldığı ve benzerlerinin 12. ve 13 yüzyıla ait olduğu ve şarap taşıdıkları belirtilmiştir.

Ecabat önlerinde çıkarılan örneğimiz muhtemelen Marmara'dan Ege'ye çıktığı yolculuğunu tamamlayamamıştır.

3 - Taşöz Amphorası”

Antik adıyla Thasos adası Ege denizin kuzeyinde ve Yunanistan ana karasına yakındır. Çanakkale'ye mesafesi uzak değildir. Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nin teşhir salonunda ve deposunda az sayıda Taşöz amphorası mevcuttur. Resim 7 ile 8'yi kıyasladığımda karşımız sadece birkaç santimlik bir fark çıkıyor. Sanki aynı ustanın elinden çıkmış gibiler.

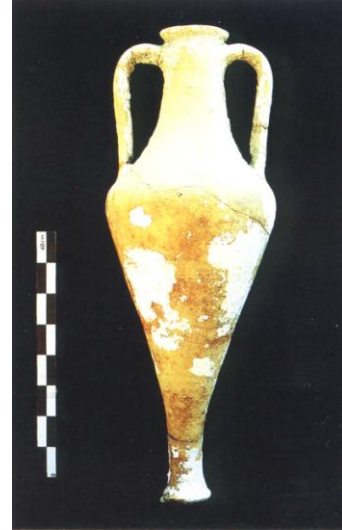
Resim 7'deki örnek 1989 yılında, bir balıkçı teknesinin trolüne takılarak su yüzüne çıkmış ve istirdat yolu ile müzeye gelmiştir. Bozcaada sularında bulunan amphoranın üzerine yapışmış balık pulları halen durmaktadır. Yüksekliği 74cm, gövdenin en geniş yeri 23cm ve ağız çapı 10cm'dir. Üzerinde herhangi bir mühür veya işrete rastlanılmamıştır. Şarap taşımak için üretilmişlerdir.

Resim 7

Resim 7: detay

Res. 8: Bodrum Sualtı Ark. Müz. Arşivi

Taşöz adasında üretilen üzümlerin çeşitliliği ve kalitesi üzerine çok sayıda antik yazar bilgiler vermiştir. İ.Ö. 5. Yüzyıldan 2. yüzyıla kadar, özellikle 4. yüzyıl boyunca yükselen grafiği ile antik Yunan dünyasının en deneyimli şarap üreticilerinden biri olarak tanınmışlardır. Akdeniz ve Ege'deki tüketim merkezlerinde görülmelerine karşın, çoğunlukla Karadeniz kıyılarındaki kolonilere ihraç edilmişlerdir. Resim 7'deki amphoranın Bozcaada sularında bulunduğunu belirtmiştim, örneğimiz belki de Karadeniz'e gitmeye çalışıyordu.

Thasos adası amphoraları İ.Ö. 5. yüzyılda üretilmeye başlanmış, ince uzun silüeti ve gerçek bir tutamak görevi gören uzun silindirik bir dibi vardır. Ağız kenarları dışa taşkın bilezik dudaklıdır. Buradaki örnekler biçim olarak İ.Ö. 4. yüzyıl başından 3. yüzyıl başına dek yani 100 yıl üretilmişlerdir.

4 - Filistin Amphorası

Resim 9

Resim 9'deki örneğimiz yine Bozcaada sularında bulunarak ve istirdat yolu ile müzeye gelmiştir. Bir Filistin amhorasıdır ve uzun bir yolculuk yapmıştır. Sadece bir tane mevcuttur. Yüksekliği 61cm, gövde genişliği 20cm ve ağız çapı 10.5cm 'dir. Sağlam, dar ağızlı, boyunsuz, ince bilezik dudaklı, uzun torpido görünümlü, yüzeyi yer yer mercan kaplı, omuzdan gövdeye bağlanan çift yuvarlak kulplu ve kulpların hemen altında ve dip kısmında özellikle bırakılmış çark izlerine benzer yivlere sahiptir. Yuvarlak diplidir.

Araştırmacıların ortak düşüncesine göre kökeni Filistin Gazze Bölgesi olarak aktırılır. Genellikle Güneydoğu Akdeniz'de Gazze'de yaygın, Kuzey Afrika Batı Avrupa ve az sayıda Karadeniz'de bulunmuştur. İ.S. 4-6 yüzyıl sonuna kadar kullanılmıştır. Olasılıkla Gazze şarabının yanısıra, zeytin yağı ve susam yağı taşıdığı bilinmektedir.

5 – Rodos Adası Amphorası

Resim 10

Çanakkale sularında bulunan bir başka amphora türü de bilinen Rodos Adası amphorasıdır. Bozcaada sularında trol ağlarına takılarak bulunan ve müzeye istirdat yoluyla gelen resim 10'daki amphora dibindeki kırık dışında sağlamdır. Yüksekliği 75cm, ağız çapı

8cm ve gövde çapı 23cm'dir. Bilezik dudaklı,dar ağızlı, uzun silindirik boyunlu çift mahmuz kulplu, uzun konik gövdeli sivri diplidir. Taşıdığı ürün şaraptır. İtalya, Ege, Anadolu, Doğu Akdeniz, İskenderiye ve Atina'ya kadar dağılım göstermiştir.

Helenistik dönemin en büyük şarap ve ticari amphora üreticisi olan Rodos Adası'nın amphoraları İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu tarihten sonra tüketici pazarında ki yerini 3 asır sürdürmüştür. Resimdeki örnek ise dönem olarak İ.S. 1. yüzyıl başlarını gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şimdilik konun burada kapatılmasında yarar var sanırım. Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde korunan diğer örnekleri sonraki bir yazıya bırakıyorum.

Kültür Bakanlığı'na ve Çanakkale Arkeoloji Müzesi müdürü Nurten Sevinç ve ekibine, özellikle Funda Körpe'ye, fotoğraf çekimleri sırasında yardımlarını aldığım öğrencilerim B.Tatar ve M. Çoşar'a teşekkür ederim. Adını anmadığım ama Amphoralar konusun da benden önce yazarak beni bilgilendiren kişilere ve emeklerine saygılarımı sunmak ve onları onurlandırmak isterim. Kitaplarından ve makalelerinden faydalandığım Ersin Doğer, T. Oğuz Alpözen, Nergis Günsenin'e ve Mustafa Aydemir'e ayrıca teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Kişisel amacım ise amphoralar üzerine yaptığım ve yapacağım öğrenme sürecimi ve edindiğim bilgileri naif bir yüreklilikle sizlerle paylaşmaktır. Bilgi eksikliğimden değinemeyeceğim noktalar muhakkak olabilir. Katkıda bulunmak veya paylaşmak için bana ulaşmanızı tercih ederim.

Ergün ARDA * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü Öğretim Görevlisi “ arda100@hotmail.com”

KAYNAKÇA

Ersin Doğer, Antik Çağda Amphoralar, Sergi Yayınevi, İzmir 1991

T. Oğuz Alpözen-A. Harun Özdaş-Bahadır Berkaya, Eski Çağda Akdeniz Deniz Ticareti, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yayınları 2, Bodrum 1995

Nergis Günsenin, Eski Uygarlıkların Batıklardaki Tanıkları Amphoralar, Sanat Kültür Antika P Dergisi, Sayı 26, Yaz 2002

Çanakkale Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu ve Envanterleri.

